

Prethodno priopćenje

ODNOS PREMA ŽENSKOM PODUZETNIŠTVU PRIPADNIKA ALBANSKE NACIONALNE MANJINE U HRVATSKOJ I MAKEDONIJI

Arbina Abdija

E-mail: arbina.abdija@windowslive.com

mr. sc. Zrinka Gregov, viši predavač, Veleučilište VERN'

Iblerov trg 10/1, 10000 Zagreb, Hrvatska

Telefon: +385 91 4825 920, e-mail: zrinka.gregov@vern.hr

SAŽETAK

Tema ovoga rada odnos je pripadnika albanske nacionalne manjine u Hrvatskoj i Makedoniji prema ženskom poduzetništvu. Istražen je trenutni stav pripadnika albanske nacionalne manjine o ženi poduzetnici, odnosno vlasnici ili menadžerici. Razlog istraživanja nalazi se u činjenici da se žene Albanke – poduzetnice i danas bore za svoju poziciju u svijetu poduzetništva, i to ne samo s pripadnicima drugoga spola, nego i s ukorijenjenim patrijarhalnim uvjerenjima okoline.

U svrhu dokazivanja teze po kojoj žena Albanke može biti uspješna poduzetnica, odnosno imati uspješnu poslovnu karijeru te istovremeno biti dobra majka i kućanica, navedeni su primjeri iz prakse žena poduzetnica u Makedoniji i Hrvatskoj. Također, provedena je anketa kojom je ispitano mišljenje pripadnika albanske nacionalne manjine u Hrvatskoj i Makedoniji o ženskom poduzetništvu nakon čega su odgovori uspoređeni kako bi se vidjela razlika u stavovima tih dviju država.

Na temelju istraživanja može se zaključiti da pripadnici albanske nacionalne manjine u objema državama podržavaju i imaju pozitivan stav o ženskom poduzetništvu i emancipaciji žena. Patrijarhalnost ove nacionalne manjine izraženija je u Hrvatskoj, dok u Makedoniji vlada veća socijalna modernizacija unutar albanskog društva gdje žene ostvaruju sve veća prava i slobodu u području gospodarstva.

Ključne riječi: *žensko poduzetništvo; albanska nacionalna manjina; manjinsko poduzetništvo; albansko manjinsko poduzetništvo; Hrvatska i Makedonija*

1. UVOD

Ovim radom autorica želi prikazati položaj žene Albanke u albanskom poduzetništvu te stavove pripadnika albanske nacionalne manjine u Hrvatskoj i Makedoniji o ženi na čelnoj poziciji ili vlasnici poduzeća, to jest, poduzetnici.

Razvoj i emancipacija žene u društvu prikazuje sliku kulture naroda iz kojega ona potječe. Ženski rod nije favoriziran ni u Albaniji ni u Kosovu, ne uzimajući u obzir Makedoniju gdje je situacija još i gora. Razni islamski rituali koji su ostali iz dugogodišnjeg režima i okupacije Osmanlija na albanskim područjima, promijenili su mentalitet i kulturu nasljednika Ilira koji su se isticali znanjem i naprednošću.

Položaj žena u albanskim obiteljima uvelike je oblikovan običajima i tradicijom. Albanci su pripadnici patrijarhalnog društva gdje obitelj ima potrebu za jasnim odvajanjem dužnosti, modele ponašanja te određuje funkcije ženama i muškarcima. Prema riječima Emme Goldman (2001), emancipacija bi trebala omogućiti ženi da bude humana u najistinitijem smislu. Problem tradicionalnih društva je u tome da ženi ne omogućavaju sudjelovanje u procesu socijalizacije i globalizacije.

Živjeti u vrijeme velikih društvenih i tehnoloških promjena nije nimalo lako. Muški i ženski rod trebali bi imati jednaka prava. Supružnici bi se trebali međusobno slagati i nadopunjavati.

Dolaskom novih generacija i tehnološkim napretkom, zanati kojima su se Albanci u iseljeništvu bavili, polako izumiru. Nasljedstvo se ostavlja sinovima, dok se kćeri u albanskim obiteljima najčešće školuju.

2. ŽENSKO I MANJINSKO PODUZETNIŠTVO

Poduzetništvo žena prepoznato je i u strateškim dokumentima Europske unije kroz načela i aktivnosti kojima se promiče ravnopravnost muškaraca i žena, jednake mogućnosti i nediskriminacija. Razlozi zbog kojih su žene u nepovoljnom položaju i imaju visok rizik od ulaska u dugotrajnu nezaposlenost, pronalazi se u činjenici da se teže zapošljavaju uslijed obiteljskih prepreka, nedostatka stručnih kompetencija, nedovoljnoj potpori okoline, nedostupnosti financijskih sredstava i nedostatku informacija o mogućnostima, odnosno prilikama na tržištu (HZZ, 2016). Zanimljiva je poveznica manjinskog i ženskog poduzetništva koja je nedovoljno istražena i proučena.

2.1. Žensko poduzetništvo

Žena u svijetu ima neznatno više nego muškaraca, ali razni službeni pokazatelji prikazuju ih kao manjinu u svijetu gospodarstva i poduzetništva. Tradicionalna društva, bez obzira na obrazovanje i emancipaciju žena u suvremenom društvu i načinu života koje one danas vode, i dalje imaju predrasude o njima i njihovoj sposobnosti kada je riječ o osnivanju i vođenju vlastitoga posla.

I danas, u 21. stoljeću, ravnopravnost žena i muškaraca još je uvijek aktualna tema. Žene su najveća „manjinska“ skupina u društvu, čine nešto više od pedeset posto stanovništva, ali bez obzira na to, nisu ravnopravne s muškarcima zbog usađene patrijarhalnosti u kojoj žive.

2.1.1. Žensko poduzetništvo u Hrvatskoj

Prepreke koje otežavaju rješavanje problema u jačanju poduzetništva žena su dominacija žena u nezaposlenosti, postojani jaz u poduzetničkoj aktivnosti između muškaraca i žena, te izrazita nezastupljenost žena u upravljačkim aktivnostima.

Za uspješno uključivanje žena u poduzetništvo postoje i prepreke iz šireg društvenog okruženja, a povezane su sa stavovima. Smatra se kako žene nemaju dovoljno samopouzdanja ili pak spremnosti za rizik te da nemaju inicijative. Međutim, radi se o nedostatku logističke podrške, poput cjelodnevnih vrtića ili brige o djeci, koja bi im olakšala da istovremeno budu majke i uspješne poduzetnice. (Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta, 2017).

2.1.2. Žensko poduzetništvo u Makedoniji

Iz istraživanja Ramadani, Gërguri, Paul Dana i Tašaminova (2013), većina žena poduzetnica u Republici Makedoniji ima vlastito ili upravlja mikro poduzećima s jednim do devet zaposlenih. Dakle, 32,5% žena ima mikro tvrtke, a 27,5% ispitanica iz ovog istraživanja upravlja malim ili srednjim poduzećima, dok samo 12,5% žena poduzetnica u Republici Makedoniji pokreće velike tvrtke s preko 250 zaposlenika. Obiteljski status žena poduzetnica se također uzimao u obzir u ovome istraživanju. Naime, 80% žena ima partnera, od toga 75% njih ima jedno ili više djece. Samo 22,5% ispitanica izjavilo je da nije u braku, dok je 25% izjavilo da nema djece. S obzirom na prisutnost u poslovnom svijetu, odnosno radno iskustvo, 32,5% žena poduzetnica je bilo radno aktivno od tri do šest godina, 22,5% ispitanica između sedam i deset godina, dok je 20% njih imalo od 10 do 15 godina radnog iskustva.

2.2. Manjinsko poduzetništvo

Postoje mnoge definicije manjinskog poduzetništva, ali kako bi shvatili definiciju manjine i njenog utjecaja na društvo trebali bi ju definirati. Manjinsko poduzetništvo je specifično po tom što se upravo ta manjina uglavnom bavi sličnim ili jednakim poslom koji ih definiraju u društvu.

Pripadnici nacionalnih manjina, udruge i vijeća nacionalnih manjina, odnosno predstavnici nacionalnih manjina, slobodno održavaju veze s narodom s kojim dijele ista etnička, jezična, kulturna i/ili vjerska obilježja, te s pravnim osobama sa sjedištem na području države tog naroda koje obavljaju djelatnosti odgoja i obrazovanja, znanosti, kulture, nakladničke (izdavačke) i humanitarne djelatnosti. (*Narodne novine*, 2002).

3. ALBANCI KAO NACIONALNA MANJINA U HRVATSKOJ I MAKEDONIJI

Albanci su narod s jugoistoka Europe koji pretežno živi u Albaniji i njezinim susjednim zemljama. Albanci govore albanskim jezikom (koji ima dva glavna dijalekta: gege i toske) i pišu latinicom. Albanskim jezikom govori oko 15 milijuna ljudi (CIA, 2017).

Većina Albanaca u Hrvatskoj podrijetlom je iz Makedonije i Kosova. Zanimljivo je da su Albanci iz zapadnoga dijela Makedonije muslimani te se bave slastičarstvom, dok su kosovski Albanci katolici i po zanimanju najčešće pekari ili zlatari. Za razliku od Albanaca u Hrvatskoj, oni u Makedoniji mogu se pohvaliti velikim poduzećima koja se bave raznolikim djelatnostima, od prehrambenih do farmaceutskih. U tablici 1. prikazana su ključna makroekonomska obilježja Republike Hrvatske i Republike Makedonije.

Tablica 1. Makroekonomska obilježja Hrvatske i Makedonije za 2016. godinu

	Republika Hrvatska	Republika Makedonija
Populacija	4.284.889	2,022.547
Ukupni BDP	\$ milijardi 89,300	\$ milijardi 10,1
BDP po stanovniku	21.769\$	4.845\$
Broj pripadnika albanske nacionalne manjine	17.513	509.083

Izvori: World Bank (2017). FYR of Macedonia Overview – World Bank: [http://www.worldbank.org/en/country/macedonia/overview_\(14.2.2017.\)](http://www.worldbank.org/en/country/macedonia/overview_(14.2.2017.)) i World Bank (2017). Croatia Overview – World Bank: [http://www.worldbank.org/en/country/croatia/overview\(14.2.2017.\)](http://www.worldbank.org/en/country/croatia/overview(14.2.2017.)).

Populacija Hrvatske dvostruko je veća od makedonske, a makroekonomska situacija je povoljnija, što se odmah može primijetiti u podacima bruto domaćeg proizvoda u američkim dolarima. BDP po stanovniku Makedonije je četiri i pol puta manji od hrvatskog, bez obzira na upola manji broj stanovnika. Pripadnici albanske nacionalne manjine u Makedoniji čine više od četvrtine ukupnog stanovništva, dok je u Hrvatskoj broj Albanaca značajno manji – 0,41 %.

3.1. Albanska nacionalna manjina i poduzetništvo Albanaca u Hrvatskoj

Albanska nacionalna manjina dugu je niz godina prisutna u Republici Hrvatskoj. Specifičnost ove nacionalne manjine je da se strogo pridržavaju svojih običaja, kulture i jezika. Republiku Hrvatsku počinju naseljavati u nekoliko iseljeničkih valova. Albanci se u Hrvatsku počinju naseljavati za vrijeme vladavine Mletačke Republike, a dolazak opisuju i kao bijeg od Turaka za vrijeme turskih osvajanja, dok do novih naseljavanja dolazi zbog gospodarskih i političkih razloga u Makedoniji i Kosovu početkom 20. stoljeća. U 2011. godini u Republici Hrvatskoj je popisano 17.513 pripadnika albanske nacionalne manjine.

Veliki je postotak Albanaca poduzetnika jer su se dolaskom u Hrvatsku bavili zanatom za što im nije trebalo mnogo uvjeta za rad. Većina je na početku svog poslovanja otvarala štandove ili su unajmljivali male prostore koji su tijekom vremena, dolaskom novih generacija i razvitkom posla, prerastali u lokale, obrte ili poduzeća. Međusobna solidarnost i jaka obiteljska povezanost olakšavala im je život u iseljeništvu.

Prvo provedeno empirijsko istraživanje etničkog poduzetništva Albanaca u Hrvatskoj (Lekaj, 2013, Lekaj, Gregov i Varlandy-Supek, 2015), na uzorku od 100 + 30 ispitanika, pokazalo je da su Albanci poduzetnici u Hrvatskoj većinom vlasnici i suvlasnici poduzeća, muškarci, mlađe životne dobi, dok žena poduzetnica gotovo i nema.

3.2. Albanska nacionalna manjina i poduzetništvo Albanaca u Makedoniji

Albanci su pristigli u južnu Srbiju i Makedoniju kolonizacijom koju su poduzimali Turci. Prema Trifunoskome (1988), Albanci u današnjoj Makedoniji su islamizirani Slaveni. Sve do 1945. godine, Albanci u Makedoniji su bili stočari (30% albanskih sela) i ratari (70% albanskih sela). Uvjeti za zemljoradnju i stočarstvo bili su vrlo dobri. Do 1912. i stvaranja Albanije, čitavi su se rodovi preseljavali i bavili stočarstvom na makedonskoj strani. Trgovina se razvijala zahvaljujući relativno malim udaljenostima te dostupnosti dviju luka – Soluna i Drača. Albanci iz Makedonije su postali migranti puno prije od Albanaca s Kosova. Do prvoga svjetskog rata, odlazili su u Rumunjsku, Bugarsku i Grčku, najviše kao poljoprivredni radnici, manje kao zanatlije.

Danas mladi Albanci najčešće otvaraju vlastite biznise ili se zapošljavaju u državnim institucijama nakon završetka fakulteta. S obzirom na to, prenošenje posla iz generacije u generaciju u Makedoniji polako izumire.

4. PRIMJERI DOBRE PRAKSE

Smatra se da su modernizacija društva, globalizacija i digitalizacija u posljednjih nekoliko godina promijenile mentalitet Albanaca u odnosu na žensko poduzetništvo.

4.1. Albanke poduzetnice u Hrvatskoj

Prema navedenim primjerima, kod albanskih žena poduzetnica u Hrvatskoj specifično je da ih u pokretanju vlastitog posla podupire obitelj. Također, albanske poduzetnice u Hrvatskoj mišljenja su da se albansko društvo prilagodilo promjenama te da podržavaju žensko poduzetništvo. Poduzetnice su bile telefonski kontaktirane, a kontakt brojevi dobiveni su od saborske zastupnice albanske nacionalne manjine Ermine Lekaj Prljaskaj i jako ih je bilo teško pronaći zbog male zastupljenosti u Hrvatskoj.

Drita Novak, direktorica *Novak inženjering* poduzeća

Gospođa Drita Novak rođena je i živi u Zagrebu. Po struci je inženjerka građevine te ne dolazi iz poduzetničke obitelji. Poduzeće se bavi projektiranjem i uslugom u građevinarstvu sa sjedištem u Zagrebu. Ima dvoje djece te smatra da se uvijek morala dodatno dokazivati i truditi kako bi uspjela u Hrvatskoj. Nakon udaje za pripadnika hrvatske nacionalnosti, promijenila je prezime u Novak i od tada se lakše probija u poduzetništvu i društvu općenito, a Albance smatra jednima od najsposobnijih i najuspješnijih poduzetnika u svijetu.

Lendita Lushaj, direktorica *LENDITA d.o.o.*

Gospođa Lendita Lushaj živi u Zagrebu. Po struci je pekarica, dolazi iz poduzetničke obitelji, unuka je vlasnika pekarnice nakon kojega 2001. godine postaje i vlasnica. Vodi uspješan usporedan obiteljski i poslovni život. Glavna djelatnost kojom se bavi je pekarstvo, međutim uskoro svoj posao prenamjenjuje u ugostiteljstvo, točnije, u kafić koji će se zvati *Modesty Blaise*.

Afrodita Nreca, vlasnica obrta *NELLA A*

Gospođica Afrodita Nreca u Bjelovaru drži trgovinu na malo obućom i proizvodima od kože. Na poduzetnički pothvat odlučila se 2015. godine. Poduzeće nije osnovala sama, već ga je preuzela od prijatelja u čemu su joj pomogli roditelji. Smatra da su pripadnici albanske manjine sjajan primjer poduzetnika i da u suvremenom svijetu podržavaju razvitak ženskog poduzetništva.

4.2. Albanke poduzetnice u Makedoniji

Od mnogih žena poduzetnica koje su članice Gospodarske komore sjeverozapadne Makedonije, odabrane su tri. Kontaktirane su *e-mailom*. One su se istaknule uspješnim, dugogodišnjim karijerama i poslovnim pothvatima te mogu biti pravi primjer žena poduzetnica, ne samo u Europi, već i šire.

Odnos makedonskih Albanaca prema osnivanju poduzeća u vlasništvu žene, promijenio se zadnjih godina u pozitivnom smislu, a to je bilo potrebno za napredovanje društva kao i za gospodarski rast te socijalnu skrb u Makedoniji. Globalizacija je učinila svoje što se tiče usporednoga poslovnog i obiteljskog života žene. Smatra se da je to utjecalo i na Makedoniju.

Edita Jašari, vlasnica i glavna direktorica *GLOBI TERA*

Vlasnica i glavna direktorica poduzeća *GLOBI TERA* diplomirana je pravnica s bogatom karijerom u međunarodnim organizacijama što ju je dodatno motiviralo u pokretanju vlastitog posla. Poduzeće se nalazi u Skopju, a specijalizirano je u pružanju usluge prevođenja, sudskog tumačenja i davanja pravnih savjeta na makedonskom i europskom jugoistočnom tržištu s međunarodnim klijentima širom svijeta.

Merita Alimi, glavna direktorica *AgrocorporationM* i zamjenica direktora Gospodarske komore sjeverozapadne Makedonije

Nasljednica obiteljskog poduzeća, magistra ekonomije Merita Alimi počela je raditi s petnaest godina kada je pomagala u obavljanju poslova u skladištima poduzeća, što i nije bio ženski posao, ali ga je ona s velikim zanimanjem uspješno vodila. Kao jedna od osnivača ovoga društva, tijekom ovog desetljeća rada vidjela je da se agroindustrija razvija u visoko specijaliziran i dinamičan posao. S rastom interneta i ubrzanom globalizacijom, izazov stvaranja i osiguravanje jedinstvenog i rezonantnog branda postalo je teže nego ikad.

Arbenita Meta, vlasnica portala *www.tetovajone.com*

Gospođa Arbenita Meta vlasnica je portala *www.tetovajone.com* i direktorica događaja u Institutu za likovne umjetnosti u Nacionalnoj galeriji Tetovo na mjestu vizualno efektnog supervizora kao fotograf i aranžer. Portal *www.tetovajone.com* formirala je sama bez ikakve financijske pomoći od države ili bilo kojeg drugog izvora. Okupila je radni tim i pokrenula posao s ušteđevinom od vlastitog rada. Smatra da biti odgovorna u poslu i istovremeno brinuti se za obitelj, iziskuje sposobnosti najboljih ženskih menadžera, a posebno vještine upravljanja vremenom.

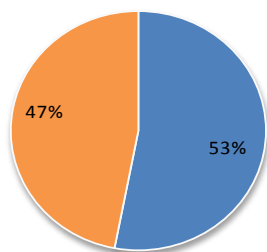
5. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE

Anketu su ispunjavali po 30 ispitanika/-ica pripadnika albanske nacionalne manjine u Hrvatskoj i Makedoniji početkom 2017. godine. Uzorak je prigodan te se ne može generalizirati na širu populaciju.

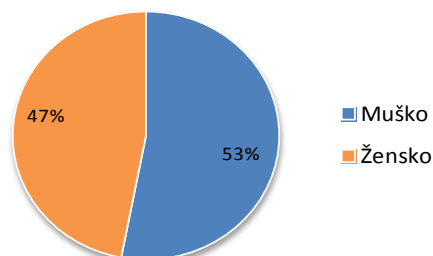
Rezultati i diskusija

Slika 1. Zastupljenost spola ispitanika

Republika Makedonija

Republika Hrvatska

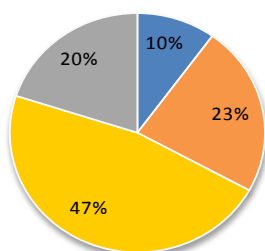

Izvor: rad autorica

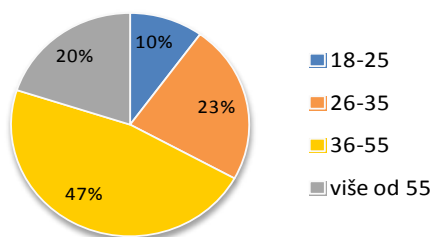
Od trideset ispitanika u Hrvatskoj, bilo je 57% žena i 43% muškaraca, a od 30 ispitanika u Makedoniji, 47% žena i 53% muškaraca. Vidljiva je slična zastupljenost obaju spolova.

Slika 2. Dob ispitanika

Republika Makedonija

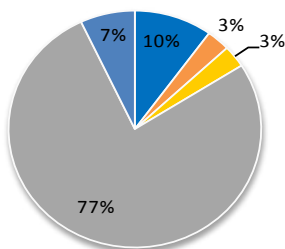
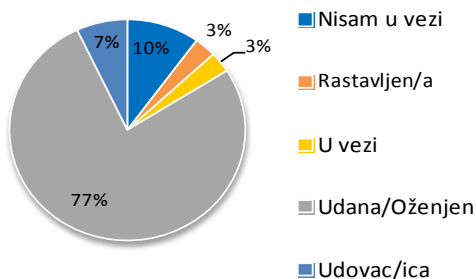
Republika Hrvatska

Izvor: rad autorica

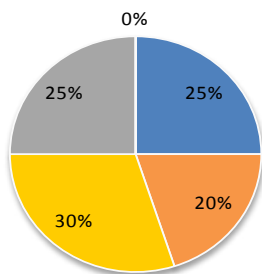
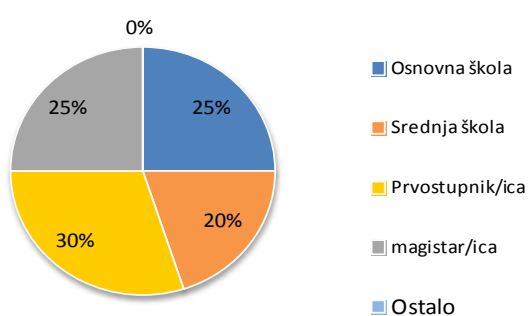
Najviše ispitanika/ispitanica u i Makedoniji i u Hrvatskoj je u dobi od 36 do 55 godina. Ispitanika u dobi od 26 do 35 godina u Makedoniji je 23%, a u Hrvatskoj 40%. Populaciju od 18 do 25 godina u Makedoniji je činilo 10%, dok u Hrvatskoj 27% ispitanika/ispitanica. Ispitanika starije životne dobi (više od 55 godina) u Hrvatskoj nije bilo, dok ih je u Makedoniji bilo 20%.

Slika 3. Bračni status ispitanika**Republika Makedonija****Republika Hrvatska**

Izvor: rad autorica

Većina ispitanika/ispitanica je u braku, kako u Hrvatskoj (77%), tako i u Makedoniji (77%). Rastavljenih ispitanika/ispitanica u Makedoniji je bilo 3%, a udovaca 7%, dok u Hrvatskoj među ispitanicima nije bilo ni rastavljenih ni udovaca.

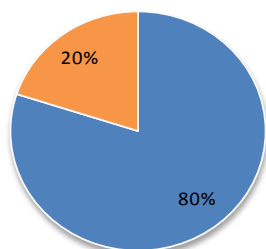
Slika 4. Obrazovanje ispitanika**Republika Makedonija****Republika Hrvatska**

Izvor: rad autorica

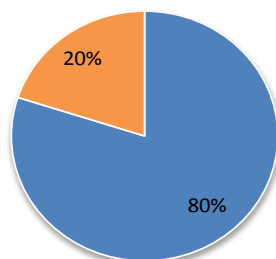
Kad je riječ o obrazovanju, rezultati se dosta razlikuju u ove dvije zemlje. Tako u Makedoniji najveći broj ispitanika/ispitanica čine prvostupnici/prvostupnice (30%), a zatim oni koji su završili magisterij (25%), što iznosi 55% ispitanika sa završenim visokim obrazovanjem. Završenu srednju školu ima 20%, a samo osnovno obrazovanje 25%, jednako kao i magisterij. U Hrvatskoj je drugačije. Najviše je ispitanika/ispitanica sa završenom srednjom školom, njih čak 54%, dok visoko obrazovanje ima 43% ispitanika (30% prvostupnika i 13% magistara), a osnovno samo 3%.

Slika 5. Zaposlenost ispitanika

Republika Makedonija

Republika Hrvatska

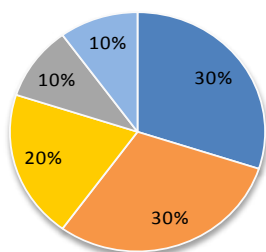
■ Da   ■ Ne

Izvor: rad autorica

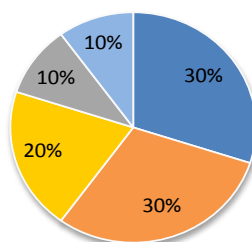
Većina ispitanika/ispitanica Albanaca u Makedoniji (80%) i Hrvatskoj (87%) je zaposleno. Mali je broj nezaposlenih, njih 20% u Makedoniji i 13% u Hrvatskoj.

Slika 6. Vrsta zaposlenja

Republika Makedonija

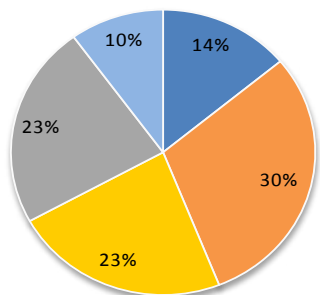
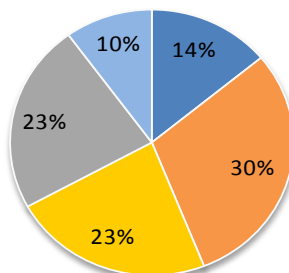
Republika Hrvatska

■ Radim u obiteljskom poduzeću
 ■ Vlasnik/ića sam poduzeća
 ■ Radim u javnom sektoru
 ■ Radim u tuđem poduzeću
 ■ Ostalo

Izvor: rad autorica

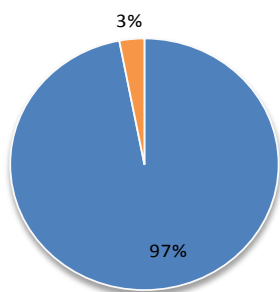
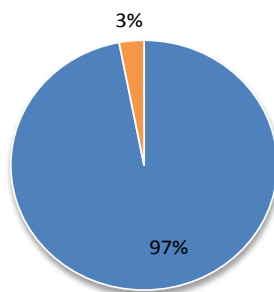
Većina ispitanika/ispitanica vlasnici su poduzeća ili rade u obiteljskim poduzećima, u Makedoniji 60%, a u Hrvatskoj čak 79% ispitanika. Svega 20% ispitanika/ispitanica u Makedoniji radi u javnom sektoru, dok u Hrvatskoj njih samo 4%. U tuđim poduzećima u Makedoniji radi 10%, a u Hrvatskoj 14% ispitanika/ispitanica.

Slika 7. Albansko društvo je patrijarhalno.**Republika Makedonija****Republika Hrvatska**

- Uopće se ne slažem
- Uglavnom se ne slažem
- Niti se slažem niti se ne slažem
- Uglavnom se slažem
- U potpunosti se slažem

Izvor: rad autorica

Iz slike se može vidjeti da ispitanici u obje zemlje imaju podijeljene stavove o pitanju je li albansko društvo patrijarhalno. U Makedoniji najveći broj ispitanika/ispitanica, njih 44%, uglavnom se ili u potpunosti ne slaže s tvrdnjom, dok u Hrvatskoj većina ispitanika/ispitanica uglavnom se ili u potpunosti slaže s ovom tvrdnjom, njih 50%.

Slika 8. Emancipacija žene je pozitivna promjena u svijetu.**Republika Makedonija****Republika Hrvatska**

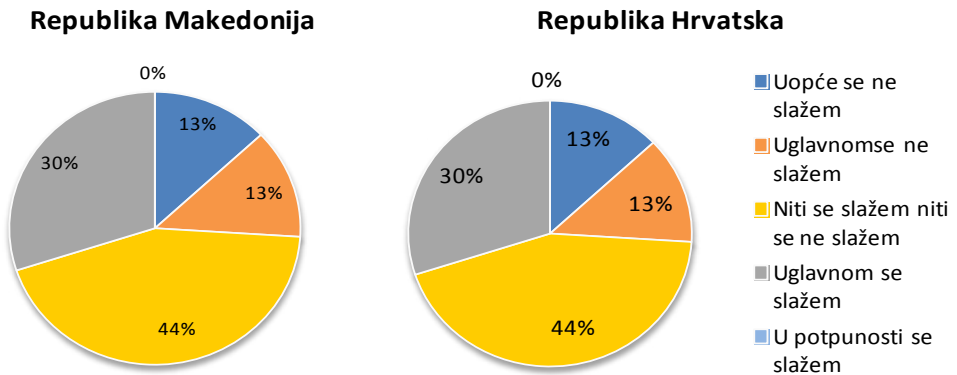
- Da
- Ne

Izvor: rad autorica

Emancipaciju žena kao pozitivnu promjenu vidi velika većina ispitanih u obje zemlje, u Makedoniji 97% ispitanika/ispitanica, a u Hrvatskoj 83% ispitanika/ispitanica. Samo njih 3% u Makedoniji i 17% u Hrvatskoj smatra da je zapravo riječ o negativnoj

promjeni. Odgovori na ovo pitanje pokazuju da ispitanici i ispitanice podržavaju ravnopravan položaj žena u društvu. To pokazuju i odgovori na prethodna pitanja, poput prepoznavanja patrijarhalnosti albanskog društva.

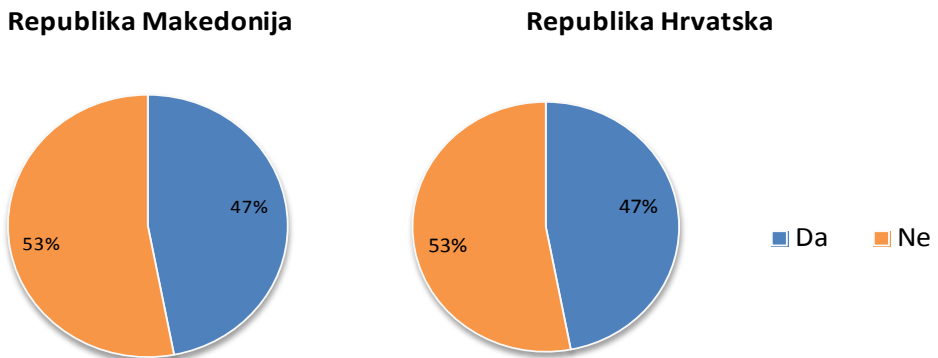
Slika 9. Tradicionalni okovi društva kod Albanaca usporavaju prodor žena u poduzetništvo.

Izvor: rad autorica

S tvrdnjom da tradicionalni okovi društva kod Albanaca ne omogućuju prodor žena u poduzetništvo, uglavnom se slaže 30%, a niti se slaže niti se ne slaže 44% ispitanika/ispitanica u Makedoniji. Međutim, u Hrvatskoj se 47% ispitanika/ispitanica uglavnom ili u potpunosti slažu s ovom tvrdnjom.

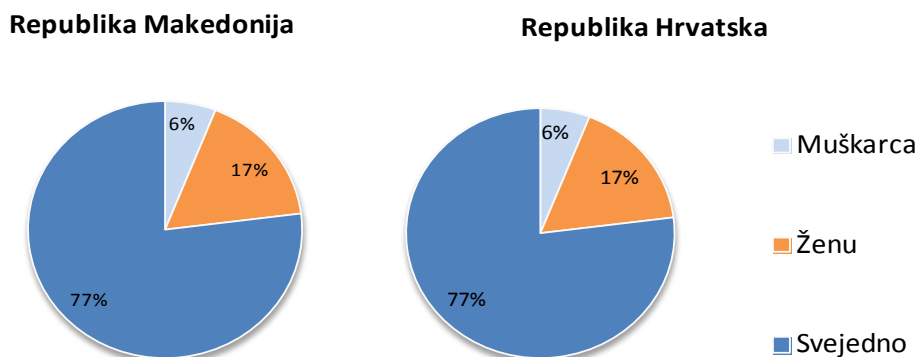
Slika 10. Spol utječe na radnu sposobnost žene.

Izvor: rad autorica

S druge strane, s tvrdnjom da spol utječe na radnu sposobnost žene, ne slaže se većina ispitanih u obje zemlje, u Makedoniji 53% ispitanika/ispitanica, a u Hrvatskoj čak 73%.

Slika 11. Biste li željeli imati ženu ili muškarca nadređenog na poslu?

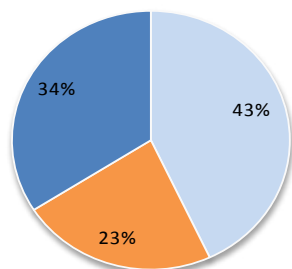
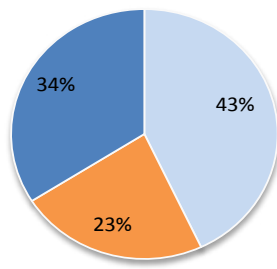

Izvor: rad autorica

77% ispitanika/ispitanica iz Makedonije i 64% ispitanika/ispitanica iz Hrvatske odgovorili su da im je svejedno je li osoba koja im je nadređena ženskog ili muškog spola. Samo 6% ispitanika/ispitanica iz Makedonije i 13% ispitanika/ispitanica iz Hrvatske preferira muškarce kao nadređene, a zanimljivo je da 17% ispitanika/ispitanica iz Makedonije i 23% ispitanika/ispitanica iz Hrvatske kao nadređene osobe preferira žene.

Ispitanici i ispitanice su na pitanje o ženama Albankama koje su ostvarile veliki utjecaj u društvu najčešće navodili Majku Terezu, Ritu Oru, Invu Mulu te Duu Lipu. Najveći broj ispitanika/ica odabrao je Majku Terezu kao ženu s velikim utjecajem.

Među poslovima namijenjenima ženama navode se: odgojiteljica, kozmetičarka, kuharica, administrativni poslovi, slastičarka...

Slika 12. Jesu li na Vašem radnom mjestu većinom zastupljeni žene ili muškarci?**Republika Makedonija****Republika Hrvatska**

■ Muškarca

■ Ženu

■ Jednako su zastupljeni

Izvor: rad autorica

Iz slike 12. vidimo da je u Makedoniji najviše radnih mjesta na kojima su zastupljeniji muškarci (43%), dok je u Hrvatskoj jednaka zastupljenost (56%). Međutim, udio radnih mjesta na kojima su zastupljenije žene u Makedoniji je 23%, dok je u Hrvatskoj 17%.

Najčešći odgovori na pitanje „Što Vam prvo padne na pamet kad čujete pojmove žensko, obiteljsko, albansko i manjinsko poduzetništvo?“ nalaze se u tablici 2.

Tablica 2. Što Vam prvo padne na pamet kad čujete pojmove žensko, obiteljsko, albansko i manjinsko poduzetništvo?

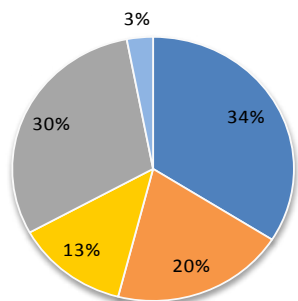
Žensko poduzetništvo	Obiteljsko poduzetništvo	Albansko poduzetništvo	Manjinsko poduzetništvo
<ul style="list-style-type: none"> Izazov Perfekcija Kreativnost Ivanka Trump 	<ul style="list-style-type: none"> Sigurnost Povjerenje Najbolji model poduzetništva Tvrtka koju vode članovi iste obitelji Vlastito poduzeće 	<ul style="list-style-type: none"> Tradicija Obrti Biznis koji se rukovodi od strane Albanaca Uspješnost 	<ul style="list-style-type: none"> Borba s predrasudama Upornost Ništa posebno Tvrtka koja se rukovodi od strane pripadnika manjinskih naroda Rad

Izvor: rad autorica

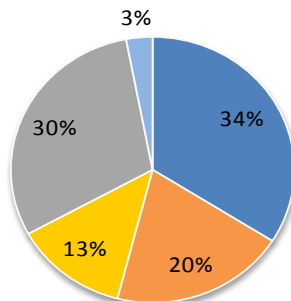
Većinu ispitanika/ispitanica žensko poduzetništvo asocira na savršenost i izazov, dok uz albansko poduzetništvo pripadnici albanske nacionalne manjine i u Hrvatskoj i u Makedoniji vežu pojmove tradicije i uspješnosti.

Slika 13. Udane žene ne bi trebale biti poduzetnice.

Republika Makedonija

Republika Hrvatska

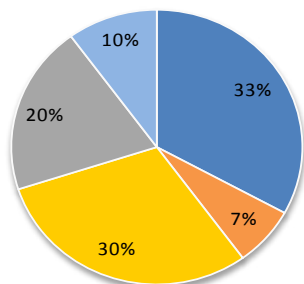
- Uopće se ne slažem
- Uglavnom se ne slažem
- Niti se slažem niti se ne slažem
- Uglavnom se slažem
- U potpunosti se slažem

Izvor: rad autorica

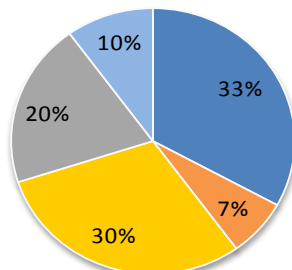
S tvrdnjom da udane žene ne bi trebale biti poduzetnice, nego se posvetiti obitelji i malo pomagati suprugu, većina ispitanika/ispitanica iz obje zemlje se uopće ili uglavnom ne slaže, njih 54% u Makedoniji i 73% u Hrvatskoj. Iz ovoga proizlazi da ispitanici/ispitanice u obje zemlje većinom smatraju da bi žene trebale biti više uključene u posao, neovisno o brizi za obitelj.

Slika 14. Poželjno je da žene budu poduzetnice ako ostanu udovice ili samohrane majke.

Republika Makedonija

Republika Hrvatska

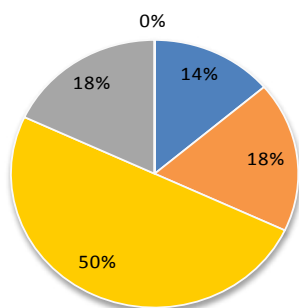
- Uopće se ne slažem
- Uglavnom se ne slažem
- Niti se slažem niti se ne slažem
- Uglavnom se slažem
- U potpunosti se slažem

Izvor: rad autorica

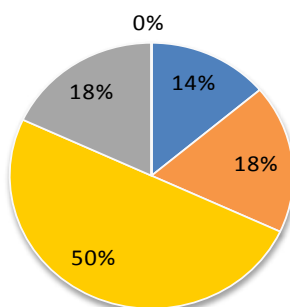
Većina ispitanika odgovorila je kako se uopće ne slaže s tvrdnjom da žene budu poduzetnice ako ostanu udovice ili samohrane majke, ili se izrazilo neutralnim mišljenjem. S tom tvrdnjom slaže se samo 30% ispitanika/ispitanica u Hrvatskoj i svega 13% u Makedoniji.

Slika 15. Žene mogu biti poduzetnice samo u uslužnim djelatnostima jer to rade bolje od muškaraca.

Republika Makedonija

Republika Hrvatska

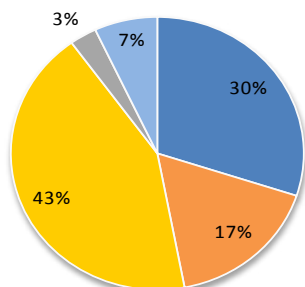
- Uopće se ne slažem
- Uglavnom se ne slažem
- Niti se slažem niti se ne slažem
- Uglavnom se slažem
- U potpunosti se slažem

Izvor: rad autorica

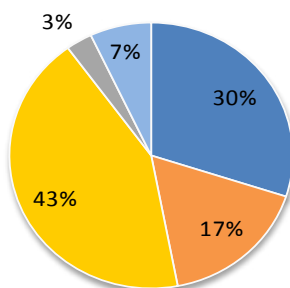
U vezi s tvrdnjom o ženama kao poduzetnicama samo u uslužnim djelatnostima, ispitanici iz Makedonije imali su konzervativnije odgovore od onih iz Hrvatske. Samo 14% ispitanika u Makedoniji odgovorilo je da se uopće ne slaže s tom tvrdnjom, dok je u Hrvatskoj čak 33% ispitanika odgovorilo da se uopće ne slaže s tvrdnjom.

Slika 16. Meni je drago što moja majka nije bila poduzetnica – osnivačica, vlasnica i direktorica poduzeća.

Republika Makedonija

Republika Hrvatska

- Uopće se ne slažem
- Uglavnom se ne slažem
- Niti se slažem niti se ne slažem
- Uglavnom se slažem
- U potpunosti se slažem

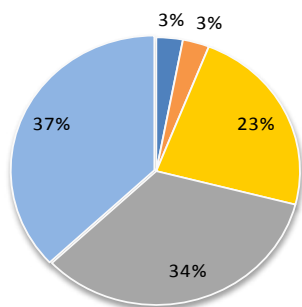
Izvor: rad autorica

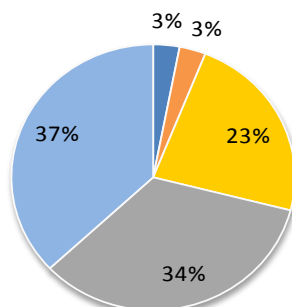
Pripadnici albanske nacionalne manjine u Hrvatskoj i Makedoniji podijeljenog su mišljenja kada je riječ o tvrdnji da im je drago što im majka nije bila poduzetnica, vlasnica ili menadžerica. U Makedoniji se s tom tvrdnjom slaže samo 16%, a u Hrvatskoj tek 10% ispitanika/ispitanica.

Slika 17. Ja bih svoju kćer jako poticao/la da bude poduzetnica.

Republika Makedonija

Republika Hrvatska

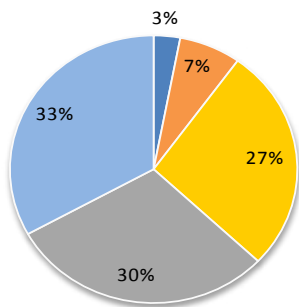
- Uopće se ne slažem
- Uglavnom se ne slažem
- Niti se slažem niti se ne slažem
- Uglavnom se slažem
- U potpunosti se slažem

Izvor: rad autorica

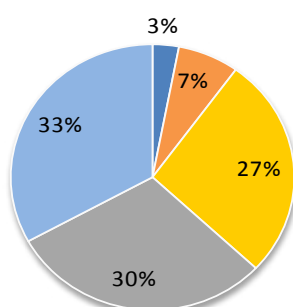
Većina ispitanika/ispitanica iz Hrvatske i Makedonije, njih oko 70%, uglavnom se ili u potpunosti slaže s tvrdnjom da bi svoju kćer poticali da bude poduzetnica.

Slika 18. Ako muž i žena rade zajedno, u redu je da žena i službeno bude suvlasnica i direktorica.

Republika Makedonija

Republika Hrvatska

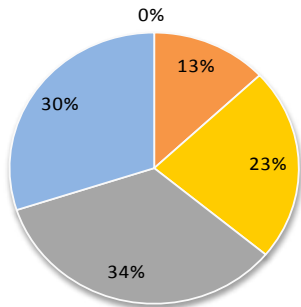
- Uopće se ne slažem
- Uglavnom se ne slažem
- Niti se slažem niti se ne slažem
- Uglavnom se slažem
- U potpunosti se slažem

Izvor: rad autorica

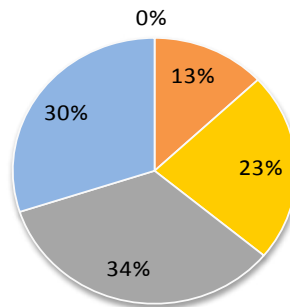
S tvrdnjom da je u redu da, ako muž i žena rade zajedno, žena i službeno bude suvlasnica i direktorica, u Makedoniji se slaže 66% ispitanika, a u Hrvatskoj 73%. S tvrdnjom se ne slaže 10% u Makedoniji, a samo 7% ispitanika/ispitanica u Hrvatskoj.

Slika 19. Pri odabiru nasljednika obiteljskog poduzeća trebalo bi birati najsposobnije dijete, bez obzira na to je li sin ili kći.

Republika Makedonija

Republika Hrvatska

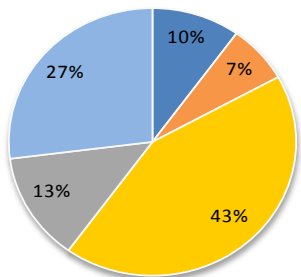
- Uopće se ne slažem
- Uglavnom se ne slažem
- Niti se slažem niti se ne slažem
- Uglavnom se slažem
- U potpunosti se slažem

Izvor: rad autorica

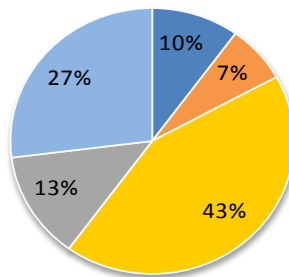
Vidi se da bi većina ispitanika/ispitanica pri odabiru nasljednika obiteljskog poduzeća odabrala najsposobnije dijete. U Makedoniji 64% ispitanika, a u Hrvatskoj čak 77%.

Slika 20. Žene su danas obrazovanije od muškaraca pa bi bilo u redu da je među poduzetnicima i menadžerima više žena nego muškaraca

Republika Makedonija

Republika Hrvatska

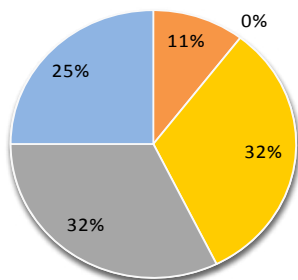
- Uopće se ne slažem
- Uglavnom se ne slažem
- Niti se slažem niti se ne slažem
- Uglavnom se slažem
- U potpunosti se slažem

Izvor: rad autorica

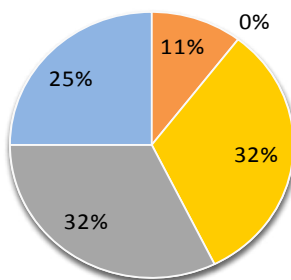
Samo 40% ispitanika u Makedoniji i u Hrvatskoj slaže se s tvrdnjom bi bilo u redu da je, s obzirom na to da su danas obrazovanije od muškaraca, više žena nego muškaraca među poduzetnicima i menadžerima.

Slika 21. Ženi je veća sreća skladan brak i obitelj, nego uspješno vlastito poduzeće

Republika Makedonija

Republika Hrvatska

- Uopće se ne slažem
- Uglavnom se ne slažem
- Niti se slažem niti se ne slažem
- Uglavnom se slažem
- U potpunosti se slažem

Izvor: rad autorica

Zadnje je pitanje bilo jako zanimljivo i odnosilo se na tvrdnju po kojoj je ženi veća sreća ako ima skladan brak i obitelj, nego uspješno vlastito poduzeće. S tom tvrdnjom uglavnom se ili u potpunosti slaže 55% ispitanika u Makedoniji i 57% ispitanika/ispitanica u Hrvatskoj, a ne slaže se samo 14% u Makedoniji i 3% u Hrvatskoj.

6. ZAKLJUČAK I PREPORUKE

U ovom radu istraživanje je pokazalo da pripadnici albanske nacionalne manjine u Hrvatskoj i Makedoniji imaju pozitivan stav te podržavaju žensko poduzetništvo. To je vidljivo iz odgovora na pitanje o emancipaciji žena na koje su ispitanici dali pozitivne odgovore, u Makedoniji 97% ispitanika/ispitanica, a u Hrvatskoj 83% ispitanika/ispitanica. Uspoređujući odgovore ispitanika/ispitanica u Hrvatskoj i Makedoniji, zaključuje se da je u Hrvatskoj u većoj mjeri zastupljena patrijarhalnost. Može se zaključiti da je patrijarhalnost u Hrvatskoj prisutnija zbog manjeg broja pripadnika albanske manjine (samo oko 0,4% stanovništva) kojom nastoje očuvati svoj identitet i kulturno nasljeđe. Za razliku od Hrvatske, u Makedoniji je drugačija situacija. Patrijarhalnost nije toliko izražena vjerojatno zbog toga što pripadnici albanske nacionalne manjine predstavljaju već više od 25% stanovništva. Zbog toga ne osjećaju da su njihov identitet i kulturno nasljeđe ugroženi što rezultira većim ekonomskim slobodama, bržim prihvaćanjem novih trendova i većim zapošljavanjem u javnom sektoru.

Ispitanici/ispitanice u obje zemlje navode kako im nije problem raditi sa ženama, to jest, navode kako im spol nije bitan u poslovnom okruženju. Također, smatraju da spol ne utječe na radnu sposobnost osobe, iz čega se može zaključiti da žene nisu smatrane manje sposobnima. To potvrđuju i odgovori o nasljeđivanju poduzeća gdje je 70% ispitanika odgovorilo da bi nasljednikom imenovali najспособnije dijete bez obzira na spol.

S obzirom na sve navedeno, može se zaključiti da još uvijek nije lako biti Albanka, žena poduzetnica. Štoviše, to je izazov jer istovremeno treba voditi suvremeno poduzeće i skrbiti za održavanje tradicionalnoga obiteljskog života. Stereotipi o tome kako „žene trebaju ostati kod kuće i brinuti se za djecu“ zastarjeli su, ali nije lako uskladiti poslovni i privatni obiteljski život. Zato bi se trebalo više informirati u smislu javnog zagovaranja za podizanje svijesti o ženskom poduzetništvu, kao i za organiziranje seminara na kojima će se i protivnici „ženskog“ poduzetništva upoznavati sa sjajnim pozitivnim primjerima iz prakse.

Mlade i obrazovane albanske žene trebale bi proširiti svijest o poduzetničkom kapacitetu kojega imaju u sebi, ali kojega još nisu identificirale. U Makedoniji postoji cijeli spektar raznih mogućnosti od strane nacionalnih i međunarodnih donatora za promociju poduzetništva. Ipak, albansko društvo još uvijek nije dovoljno upoznato s pokretanjem ženskog poduzetništva, zbog nedostatka rješenja brige za djecu – dječjih vrtića, produženih boravaka i slično. To je jedna od glavnih prepreka koja sprečava žene da se upuste u žensko poduzetništvo. Zato je tu i niz raznih nevladinih organizacija koje pružaju ženama treninge s različitim temama, gdje se mogu osvijestiti ili orijentirati u odabiru svoje omiljene struke. Osim toga, postoje regionalne i međunarodne mreže, gdje se žene iz različitih zemalja povezuju jedne s drugima u razmjeni znanja i iskustva. Jedini je problem u tome što žene Albanke ne koriste dovoljno mogućnosti koje im se pružaju za pokretanje vlastitog posla.

S obzirom na ograničenost ovoga prigodnog malog uzorka, preporuka za daljnje istraživanje bila bi da se odvojeno ispita veći broj muškaraca i žena, među kojima bi bile i one žene koje su uspjele i one koje se nisu mogle ostvariti kao poduzetnice. Naime, iz ovoga malog uzorka proizlazi da je većina za emancipaciju žene i podržavanje ženskog poduzetništva, a s druge strane, jako je teško bilo, osobito u Hrvatskoj, pronaći tri uspješne albanske poduzetnice. Prema tome, mogao bi se izvesti i zaključak da se u anketama daju politički korektni odgovori koji ne odgovaraju uvijek obiteljskoj stvarnosti.

THE ATTITUDE TOWARDS WOMEN'S ENTREPRENEURSHIP BY THE MEMBERS OF THE ALBANIAN NATIONAL MINORITY IN CROATIA AND MACEDONIA

Arbina Abdija

E-mail: arbina.abdija@windowslive.com

Zrinka Gregov, Msc, Senior Lecturer, University of Applied Sciences VERN'

Iblerov trg 10/1, 10000 Zagreb, Croatia

Telephone: +385 91 4825 920, e-mail: zrinka.gregov@vern.hr

ABSTRACT

One of the most important aspects of success of small and medium sized enterprises (SMEs) is their innovativeness. However, when comparing SMEs, it can be noticed that some are much better in capitalizing their innovations than others. Therefore, it is important to identify what type of enterprises have better innovation effects, which opens a path for the research of this subject. This paper shows the results of research on population of SMEs in Republic of Croatia engaged in information and/or communication technology (ICT) activities. Choice of researching area is based on the assumption that this field is exceptionally attractive for investment activities. The attempt was to answer the question of the key factors influencing development of innovation, that is, the innovative power of SMEs, and what are the effects of these factors on their ultimate business results. The results of research have shown how connecting enterprises with other business subjects (in strategic alliances, clusters, making long term contracts with key buyers and/or suppliers etc.) is the most significant predictor of positive innovation effects. We expect the results of this research to expand existing knowledge on the drivers of innovation activities in SMEs and their effect on business performance.

Keywords: innovations; drivers of innovations; SMEs; ICT sector

LITERATURA

1. CIA (2017). *The World Factbook*. Preuzeto s <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/al.html> (04.02.2017.)
2. Goldman E. (2001.) Tragedija ženske emancipacije. Preuzeto s <https://www.stocitas.org/emma%20goldman%20tragedija.htm> (04.02.2017.)
3. Hrvatski zavod za zapošljavanje (2016.) Preuzeto s www.hzzo.hr (09.02.2017.)
4. Lekaj, A. (2013). Temeljne značajke manjinskog poduzetništva na primjeru poduzetništva albanske nacionalne manjine u Hrvatskoj (Diplomski rad). Zagreb: Veleučilište VERN'.
5. Lekaj, A., Gregov, Z. i Varlandy-Supek, M. (2015). Temeljne značajke manjinskog poduzetništva na primjeru albanske nacionalne manjine u Hrvatskoj. *Obrazovanje za poduzetništvo - E4E: znanstveno stručni časopis o obrazovanju za poduzetništvo*, 5(2), 69-82.
6. Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta (2017). *Zašto investirati u Hrvatsku?* Preuzeto s <http://www.mingo.hr/page/kategorija/investicije> (14.02.2017.)
7. Narodne novine (2002). *Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina*. Narodne novine, 155/02, 47/10, 80/10.
8. Ramadani, V., Gërguri, S., Paul Dana, L. i Tašaminova, T. (2013). Women Entrepreneurs in the Republic of Macedonia: Waiting for Directions. *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, 19(1), 95-121.
9. Trifunovski, J. (1988). *Albansko stanovništvo u Makedoniji*. Beograd: Književne novine Beograd.
10. World Bank (2015). *Croatia Overview - World Bank*. Preuzeto s <http://www.worldbank.org/en/country/croatia/overview> (14.02.2017.)
11. World Bank (2015). *FYR of Macedonia Overview - World Bank*. Preuzeto s <http://www.worldbank.org/en/country/macedonia/overview> (14.02.2017.)